

DLA doktori tézisei

Káel Norbert

**Klasszikus zenei hatások a jazztörténet kiemelkedő
zongoristáinak művészetében**

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

**28. számú művészet- és művelődéstörténeti besorolású doktori
iskola**

Budapest

2019

I. A kutatás előzményei

Dolgozatom címe: A klasszikus zenei hatások a jazztörténet kiemelkedő zongoristáinak művészetében.

Rendkívül izgalmas, kihívást jelentő téma ez, amely érdekes és értékes zenei gondolkodásbeli szempontokat ad mind a jazz és a klasszikus zenészek számára egyaránt. A téma a jazz születése óta adott, hiszen a két zenei stílus állandóan kölcsönhatásban állt egymással, és áll ma is.

Ez a kölcsönhatás a klasszikus zene felé Gershwin szinte mindegyik kompozíciójában megfigyelhető, de Ravel (2. Szonáta Hegedűre és zongorára, G dúr zongoraverseny), Shostakovich (1. és 2. jazz szvit), Milhaud (Trois rag caprices), Stravinsky (Ragtime 11 hangszerre, Piano rag music), Hindemith (Suite für klavier), Prokofjev (3. zongoraverseny, 2. tétel, 5. szimfónia 2. tétel) itt felsorolt kompozíciói szintén a jazz hatását mutatják.

A jazz-t ért klasszikus zenei hatások is ugyanilyen, sőt még átfogóbb jelentőséggel bírnak. Az első, kotta formában megjelenő jazzkompozíciók harmóniai a klasszikus zenei harmóniastruktúráit követik. Nem meglepő ez, hiszen a jazz kialakulásának kezdetén szalonokban, kabaré műsorokban, és egyéb szórakoztató programokban és helyeken, indulók, népszerű dalok, keringők, táncjátékok, és klasszikus darabok improvizációval ellátott verzióját adták elő a muzsikusok. Ennek a folyamatnak a csúcspéldája, a ragtime megjelenése volt.

A klasszikus zene jazz-formáló hatása a jazztörténet későbbi időszakaiban is ugyanilyen aktív volt. Ennek egy korai, eklatáns példája Art Tatum virtuóz játéka, Czerny, Chopin és Liszt harmóniai, technikai és dallami elemeivel, de Jelly Roll Morton, Duke Ellington, Errol Garner, Dave Brubeck és Oscar Peterson kompozíciói valamint zongorajátéka is magukban foglalják az említett klasszikus mesterek névjegyeit.

Ahogy a jazz kifejezőeszközei fejlődtek, egyre differenciáltabbá váltak, a klasszikus zenei elemek is kifinomultabb formában hatottak a jazz-re. Így amikor Lennie Tristano-t, Bill Evans-t és kortársaikat hallgatjuk, nem csak technikai, harmonikus, értelemben, hanem stilisztikai, és kompozíciós szinten is klasszikus zenei hatásokat figyelhetünk meg. Ilyen elemek az imitáció, a jobb és a bal kéz komplementer technikája, ellenpont, vagy a komplex akkordszerkezet, mint például az alfa akkord. Ezen a komplex fúziós jelenség integrálására kiváló példa, a már említett Lennie Tristano, Bill Evans, de Chick Corea, Keith Jarrett, Brad Mehldau, és Lyle Mays, is akiknek művészetét részletesen elmezem disszertációmban.

A két zenei stílus közötti fúzió mindig is izgalmas, és kihívást jelentő művészi tevékenység volt számomra. Zongora tanulmányaim kezdetétől kísérletezem Bach majd később más szerzők darabjainak improvizatív dallami behelyettesítésével, vagy a jazz akkordok használatával egy klasszikus zenei harmóniamenetben. Ugyanígy igaz ez az érdeklődés részemről egy jazz kompozíció barokk, vagy más zenei stílusú megközelítésére is. Ezt az elképzelést számomra megerősítette Keith Jarrett játéka is, akinél a fent említett folyamatok és ötletek zajlanak, páratlan kreativitással, és intuícióval

Koncertjeim során gyakran tapasztalom a jazz és a klasszikus zene fúziójának inspiráló hatását a közönségre. Mind a jazz és mind a klasszikus zene iránt érdeklődők nagy érdeklődéssel fogadják az ilyen programmal adott koncerteket, és a klasszikus darabok újragondolása sikeres zenei vállalkozássá vált. Véleményem szerint a legfontosabb újragondolási szempont a kreativitás és az ízlés, amellyel egy klasszikus kompozíciót megközelítünk. Ezen túlmenően mindkét zenei stílus alapos ismerete szükséges a fúzióhoz.

Tanításaim és mesterkurzusaim során megállapítottam, hogy jelentős szakadék van a két stílust külön-külön művelő diákok között. A jazz zenészeknekre általában nem jellemző a kompozíciós és konstruktív gondolkodás. Az improvizáció a pillanat alkotása, amely jazz lényege ugyan, de egy adott szóló, esetleg darab formai és kompozíciós felépítése sem kevésbé fontos, nem is beszélve a különböző klasszikus zene adta dallami, és technikai lehetőségekről.

A klasszikus zenét tanuló diákok viszont épp a pillanatnyiságot nélkülözik, mert tevékenységük nagyrészt rekonstruktív. Egy érzelmileg, és művészi elképzelésben gazdag megnyilvánulás a zene egyik legmagasabb szintjű kifejezése ugyan, de nem lehet teljes az improvizáció ismerete nélkül. Egy klasszikus zenei alkotásról, a kompozícióban történő zenei folyamatokról sokkal globálisabb képet kaphatunk, ha megpróbáljuk megérteni a harmónikus és dallami történéseket, és bejelyettesíteni azokat saját zenei elképzeléseinkkel úgy, hogy ez ne ütközzön sem az eredeti harmóniai, sem újraharmonizálás esetében, az eredeti dallami anyaggal. Ezt a megközelítést alkalmazva sokkal „személyesebb” kapcsolatba kerülhetünk egy adott zenei kompozícióval.

Természetesen nincs szükség arra, hogy ezt a fúziós tevékenységet mindenki magas szinten művelje, de tapasztalataim azt mutatják, hogy ez a gondolkodásmód csak előnyös lehet minden zenész számára. Számos tanulmányt írtam a témáról, és lehetőségem volt arra, hogy az USA legismertebb művészeitől tanulhassak, valamint a számos mesterkurzus széles körű és átfogó tapasztalatot biztosított számomra.

II. Források

Gonda János: Jazz. Budapest: Zeneműkiadó, 1965

Yurochko, Bob: A short history of jazz. Chicago: Burnham Inc/Publishers, 1993

Robinson-Martin, Trineice: Performance Styles and Musical Characteristics of Black Gospel Music. Journal of Singing. National Association of Teachers of Singing. May/June 2009

Goia, Ted: The history of jazz Oxford University Press, New York, 2011

Hatch, James V. and Hill, Errol G.: A History of African American Theatre. Cambridge University Press, 2003

Columbia University Jazz Glossary

Pressing, Jeff: Black Atlantic Rhythm: Its Computational and Transcultural Foundations. University of California Press, 2002

Schuller, Gunther: Early Jazz. Its roots and musical development. Oxford University Press 1968

Hinson, Maurice: Scott Joplin at the piano Alfred Publishing Company 2007

James Lester: Too marvelous for words Oxford University Press 1994

Gutman, Bill: The musical life of Duke Ellington 1977 Random House Books, London

Riley Jack: The harmony of Bill Evans 1992 Hal Leonard Corporation

Ernst, Berendt-Joachim: The jazz book, 1964 Paladin Books

Shim, Eunmi: Lennie Tristano: His life in music 2007 The University of Michigan Press , Ann Arbor

Nisenson, Eric: The making of kind of blue: Miles Davis and his masterpiece 2000 Martin's Press, 175 Fifth Ave, New York, NY

Lees, Gene: Bill Evans, essay, 1965

Carr, Ian: Keith Jarrett: The man and his music 1992 Da Capo Press

Újságcikkek, interjúk, online dokumentumok:

Jazzpiano magazine, 2012. 04.

New York Times, 1999 februári, és júliusi száma (Brad Mehldau)

Huffington Post, 2012. 02. 15. (Keith Jarrett)

Washington Post, 1995. 01. 27. (Keith Jarrett)

The Guardian, 2018. 11. 4. (Keith Jarrett)

Down beat magazin, 1976. 10. 21. (Chick Corea)

III.Módszer

Disszertációmban a jazz születésétől megfigyelhető, azt formáló klasszikus zenei hatásokat elemeztem.

Tapasztalatom szerint rendkívül lényeges ismerni a jazztörténet különböző korszakainak harmóniai és stilisztikai aspektusait, hogy megkülönböztethessük a klasszikus zenei hatásokat az egyéni, kizárólag a jazz érési folyamatának eredményeként történő stilisztikai fejlődéstől.

Mivel a jazz-t ért klasszikus zenei hatásokról írtam a disszertációm, a klasszikus zenetörténetet alaposabb áttekintését nem tartottam szükségesnek.

Zenei tanulmányaim során lehetőségem volt megismerni, és sok esetben előadni a legismertebb klasszikus zenei műveket Palesztrínától Ligeti darabjaiig. Ugyanakkor az improvizáció, valamint a jazztörténet stílusainak, és képviselőinek mélyreható ismerete is zenei tanulmányaim kezdete óta érdekelt. Ez a kettősség adta a perspektívát számomra, hogy elemezni tudjam a jazz-ben megfigyelhető klasszikus zenei elemek jelenlétét.

A jazz és a klasszikus zene alapos ismerete nélkül nem tudom elképzelni azok egymásra hatásának azonosítását egy adott kompozícióban.

Dolgozatomban nagy hangsúlyt fektettem egy elemzett művész tanulmányainak és zenei háttérének részletes leírására is.

IV. Eredmények

Káel Norbert: Caroussel (2012)

Keith Jarrett: The Köln Concert (1975) transzkripció (1996)

Káel Norbert: Voyage (2011)

Káel Norbert: Zongoraverseny (2009)

Jazzical trio: Duality (2016)

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenységek dokumentációja

Pedagógiai tevékenységem során az értekezés témakörébe tartozó mesterkurzusok:

2010 New York, USA, Juilliard Iskola: Előadás a klasszikus zenei elemek használatáról a jazzben

2011 Boston, Amerikai Egyesült Államok, Berklee College of Music: A klasszikus zenei elemek használatának bemutatása a jazzben

2014 Cancún, Mexikó, Vivaldi Zeneművészeti Iskola: Mesterkurzus improvizációs technikák alkalmazásáról

2017 Detmold, Németország, Hochschule für Musik: Mesterkurzus, improvizációs megközelítés a klasszikus darabok előadásában

2017 Madrid, Spanyolország, Real Conservatorio Superior: Mesterkurzus az improvizációs technikák kivitelezéséről

2018 Kalkutta, India, Kalkutta Zeneművészeti Iskola: A jazz és a klasszikus improvizációs elemek mesterkurzusa

2018 Bilbao, Spanyolország, Getxo conservatorio de la musica: Mesterkurzus, klasszikus darabok improvizációs lehetőségei

2019 Mexikóváros, Mexikó, Zeneakadémia: Jazz Improvizációs mesterkurzus

Koncertek az értekezésem témájában:

Lincoln Center, New York, USA: Bartók átdolgozások szóló zongora koncert

Müpa, Budapest, Magyarország: Jazz-classical crossover, Jazzical trió koncert

Balassi Intézet, Moszkva, Oroszország: Bartók, Kodály átdolgozások szóló zongora koncert

Musikhochschule, Detmold, Németország: Bach, Scriabin és Bartók átdolgozások szóló zongora koncert

Indira Gandhi Koncertközpont, Delhi, India: Bartók átdolgozások szóló zongora koncert

Calcutta School of Music, Calcuta, India: Bach, Bartók és Kodály darabok szóló zongora koncert

Kairói Zenei Fesztivál, Kairó, Egyiptom: Klasszikus és jazz crossover, Jazzical trió koncert

Ateneo, Santander, Spanyolország: Liszt, Scriabin, Bartók és Kodály átdolgozások szóló zongora koncert

Conservatorio Real Superior, Madrid, Spanyolország: Jazz kompozíciók klasszikus zenei megközelítésben szóló koncert

Zeneakadémia, Bukarest, Románia: Bartók átdolgozások szóló zongora koncert

Nemzeti Filharmónia, Chişinău, Moldávia: Kodály darabok, szóló zongora crossover koncert

Zeneakadémia, Budapest, Magyarország: Bartók, Kodály és magyar népzene a jazz-átdolgozásban, Jazzical trió koncert

Balassi Intézet, Belgrád, Szerbia: Chick Corea: Children's songs ciklusának előadása, szóló zongora koncert